

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Corpus Doctrinae Christianae

Melanchthon, Philipp

Lipsiae, 1572

VD16 M 2890

Definitiones Multarum Appellationum, Quarum Vsvs Est In Ecclesia.

urn:nbn:de:hbz:466:1-36094

DEFINITIONES
 MVLTARVM APPELLATIO-
 NVM, QVARVM VSVS EST IN
 ECCLESIA.

DEVS est essentia spiritualis, intelligens, æterna, verax, bona, iusta, misericors, casta, liberrima, immensæ potentæ & sapientiæ, alia à mundi corporibus & creaturis omnibus, Pater æternus, qui filium imaginem suam ab æterno genuit, & filius imago Patris coæterna, & Spiritus sanctus, procedens à Patre & filio, sicut patefacta est diuinitas, certo verbo & testimonijs diuinis, quod Pater æternus cum Filio & Spiritu sancto condiderit & conseruet cœlum & terram, & omnes creaturas, & asit omnibus creaturis, quod ad conseruationem atinet, & in genere humano, condito ad imaginem suam, & certam obædientiam, colligat sibi Ecclesiam, vt ab ea hæc vna & vera diuinitas, patefacta certis testimonijs, & per verbum traditum Prophetis & Apostolis, agnoscat & colatur, iuxta verbum illud diuinitas traditum, & damnentur omnes cultus, qui fingunt alios Deos, & hæc vera diuinitas in vita æterna celebretur, & sit iudex bonorum & malorum. Hæc definitio Dei tantum in Ecclesia nota est, vbi certis testimonijs personæ patefactæ & distinctæ sunt, quæ intuenda est quotidie in inuocatione, & cogitanda sunt testimonia tradita in Baptismo Christi, & nostro Baptismo, & in primo capite Geneseos, & in primo capite Iohannis, & alibi. Vult enim Deus aliquo modo nota esse discrimina personarum, quia vult seiri, filium esse mediatorem & victimam, & non alias personas. Ethnici tenent definitionem Dei sine agnitione personarum. Est enim naturæ hominum inista noticia legis, quæ est euidentis & immotum testimonium, ostendens quod sit Deus, & qualis sit, & quod iudicet. Voluit Deus se ex multis vestigijs agnosci, sicut ex ordine corporum mundi, motuum cœlestium, perpetua conseruatione specierum, & ipsa distinctione honestorum & turpium in mente hominis, ideo apud Platonem extat hæc definitio: Deus est mens æterna, causa boni in natura. Sed hic non fit mentio discriminis personarum. Nos igitur in inuocatione intueamur & teneamus definitionem in Ecclesia patefactam, & supra recitatam.

PERSONA est substantia, indiuidua, intelligens, incommunicabilis, non sustentata in alia natura. Sic loquitur Ecclesia & vocabulo personæ hoc modo vtitur. Græci *πρόσωπον* & *ὄψις* dixerunt, id est, subsistens. Declarari autem descriptio vtrunq; potest. Hominis solum corpus non est persona, ut hoc loco loquimur, non solum, quia

non est res intelligens, sed etiam, quia est quiddam sustentatum ab altero. Nam donec anima adest, uiuit corpus, discedente anima, corpus dissoluitur: Ita in Christo nato ex uirgine, natura humana mirando fixitate copulata est τὸ λόγος, ac proliis natura assumta in nihilum redigeretur, si non sustentaretur à diuina. In hac consideratione amplissima doctrina continetur. Totum genus humanum extinctum esset, nisi filius Dei coeternus aeterno Patri massam huius naturæ assumisset. Seruat igitur propter assumptam massam nos quoque, tanquam siue naturæ membra, sicut dicitur: Os ex ossibus ipsius, &c.

AETERNVS PATER est prima persona diuinitatis, non nata nec creata, nec procedens ab alia natura, quæ ab aeterno filio genuit imaginem suam, & una cum filio & spiritu sancto suo condidit omnes creaturas, & conseruat earum substantias.

FILIVS AETERNVS est secunda persona diuinitatis, non creata ex nihilo, sed à Patre ab aeterno genita de ipsius substantia, & ὁμοιωσι Patri, & est substantialis & integra imago aeterni Patris, quam Pater sese intuens & considerans gignit, quæ nobis sic manifestata est, quod sit λόγος ac Persona, per quam Pater dicit decretum & totum ordinem creationis & reparationis hominum, & mittitur ut immediate patefaciat Euangelium, & assumat humanam naturam, & sit mediator, redemptor, & saluator, colligens Ecclesiam in genere humano uoce Euangelij, & resuscitans eam ad uitam aeternam.

SPIRITVS SANCTVS est tertia persona diuinitatis, procedens ab aeterno Patre & Filio, ὁμοιωσι eis, & est amor & laetitia substantialis, & mittitur uoce Euangelij in corda credentium, ut lificet ea, id est, ut lucem in eis accendat ad intelligendam doctrinam, & assensionem confirmet, & efficiat motus congruentes Deo, & excuret inuocationem & laeticiam in Deo acquiescentem.

LEX DEI quæ nominatur Lex moralis, est sapientia aeterna & immota in Deo, & norma iusticiæ in uoluntate Dei, discernens bona & mala, quæ est patefacta rationali creaturæ in creatione, & postea sæpe reperita & sancita uoce diuina in Ecclesia, ostendens quod sit Deus, & qualis sit, & quod sit iudex, obligans omnes rationales creaturas, ut sint conformes illi normæ Dei, & damnans omnes, ac denuntians horribilem destructionem omnibus, qui non congruunt ad illam normam Dei, nisi sit facta reconciliatio propter mediatorum, iuxta dictum: Maledictus qui non manet in omnibus, quæ scripta sunt in lege. Item in Psalmo: Non Deus uolens peccatum tu es. Quidisti omnes qui operantur iniquitatem, &c.

PECCATVM est quicquid pugnat cum lege Dei. Hæc breuis definitio in Epistola Ioannis tradita est, quæ dextere intelligatur. Pater autem his uerbis explicari: Peccatum est defectus uel inclinatio

uel actio, pugnans cum lege Dei, & ream faciens creaturam æternæ iræ, nisi fiat remissio propter mediatorem.

LIBERVM ARBITRIVM seu libertas uoluntatis in Deo, est facultas, qua Deus in rectitudine sua potest sponte, sine ulla necessitate uel coactione, creare res & non creare, & uaria opera condere, & res creatas conseruare & abolere, & uarie moderari pro sua sapientia, ita tamen ut ipse à sua rectitudine non discedat.

LIBERTAS uoluntatis humanæ ante lapsum, est facultas qua poterat Adam in rectitudine qua conditus erat, manere, & obedire Deo, & sine ulla coactione se à Deo auertere.

LIBERTAS uoluntatis humanæ post lapsum, etiam in non renatis est facultas, qua homo potest regere locomotiuam, id est, imperare externis membris actiones, conuenientes legi Dei, & non conuenientes, & uarias utriusque generis. Sed non potest tollere ex mente dubitationes, & ex corde uitiosas inclinationes, sine luce Euangelij, & sine Spiritu sancto. Cum autem trahitur à Spiritu sancto, potest obsequi & repugnare. Fit igitur maior libertas, cum corda renata reguntur Spiritu sancto, sicut Paulus inquit: Qui Spiritu Dei dicuntur, hi sunt filij Dei. Ac tunc **LIBERTAS** est facultas, qua homo renatus gubernanti Spiritui sancto potest obtemperare, & non solum regere locomotiuam, sed etiam in corde motus Deo placentes, uerbo Dei & Spiritu sancto accendente, retinere, & resistere uitiosis motibus, & potest sua sponte sine coactione discedere à uerbo Dei, & uelle contraria uerbo Dei. Ut, Saul & Dauid, sponte, sua uoluntate, & sine coactione ruunt.

EVANGELIYM est prædicatio pœnitentiæ, & promissio quam non nouit ratio naturaliter, sed reuelata diuinitus, in qua Deus affirmat se gratis, non propter ulla nostra merita, aut dignitatem nostram, sed propter obedientiam filij credentibus in filium, certo remittere peccata, & donare eis impurationem iustitiæ & reconciliationem, in qua filius Dei uoce Euangelij consolatur & uiuificat corda credentium, & liberat eos à morte æternæ, & facit eos templa Dei, dato Spiritu sancto, sanctificante eos, & accendente tales motus, qualis est ipse Spiritus sanctus, & donat hæreditatem uitæ æternæ, credentibus quod propter ipsum gratis habeant remissionem peccatorum, impurationem iustitiæ, reconciliationem, & hæreditatem uitæ æternæ.

VIRTUS in natura integra est uera conformitas motuum cordis, & omnium uirium cum Deo, sicut se in lege patefecit, & refertur ad hunc finem principalem, ut Deo præstetur obedientia debita, & ipse celebretur, iuxta dictum: Luceat lux uestra coram hominibus, ut glorificetur Pater uester cœlestis. Et quidem est conformitas, quam efficit ipse Deus, cum est omnia in omnibus, suam lucem

in nos spargens, & hæc uere dicitur uirtus. Nam disciplina in natura deprauata, etiam si adiuuatur heroicis moribus, ut in Scipione, tamen tantum est qualis seuque umbra uirtutis, tegens externam deformitatem, sicut folium fici tegebat deformitatem in Adam & Heu. Est igitur uirtus seu disciplina rationalis gubernatio locomotio, uana legem Dei, quæ in alijs magis, in alijs minus firma est. Ve, firmiter est hæc uirtus in Scipione, quam in Alexandro, et si in utroque sunt heroiçi impetus.

IUSTITIA UNIVERSALIS est obedientia secundum omnes leges, sicut Aristides nominatur iustus. Et sæpe hoc modo scriptura loquitur de iusticia legis, cum uult intelligi uniuersalē obedientiam.

IUSTITIA Particularis est uirtus, reddens suum unicuique.

FIDES est assentiri omni uerbo Dei, nobis tradito, & in hoc promissione gratiæ, propter filium Dei promissæ, quo assensu apprehenditur promissio remissionis peccatorum & reconciliationis, & est fiducia acquiescens in Deo propter mediatorem, qua in uerbis promissis erigimur, & sentimus uitam & læticiam in Deo, & accedimus ad Deum, & inuocamus eum agnita eius misericordia & pietate, clamantes Abba Pater, sicut dicitur: Iustificati fide pacem habemus. Item: Omnis qui credit in eum non confundetur. Hæc est uera definitio fidei, de qua Paulus loquitur, cum ait: Fide iustificamur. Et comprehendit Paulus simul in potentia cogitante noticiam & assensum, & in uoluntate fiduciam. Sciendum est autem, noticiam esse apprehensiuam: Fiduciam uero in corde & uoluntate esse morum, quo acquiescimus in abiecto apprehenso. Ita ueteres dixerunt: Fides est uirtutem apprehensiuam, quia format imagines, intuens obiectum. Sed alia est fidei definitio, cum de sola noticia historiæ dicitur, qualis est in impijs, quæ est nosse historiæ, & ei assentiri. Hæc non est integra fides, sed mutila, quia non assentitur promissioni diuine, ad se pertinenti. Credunt Diaboli & Iudas, promissionem reconciliationis alijs offerri, sed non sibi. Non igitur credunt omnes articulos fidei, sed abijciunt articulum: Credo remissionem peccatorum, scilicet mihi quoque promissam esse.

DILECTIO est obedientia secundum omnia præcepta Dei, cum fide & fiducia misericordię propter mediatorem promissæ, & læticiam in Deo. Nam t. Ioan. 5. dicitur: Hæc est dilectio Dei, mandata eius seruare. Nec mihi displicet, huc accommodari dictum: Deus est dilectio, id est, Deus est summe diligens nos propter filium, tali ordine, qualem ipsius sapientia sanxit, & in nobis efficit talem dilectionem & ordinem, qualis in ipso est. Sed tamen oportet discerni creatorem Deum & creaturas, ut Deum in Angelo efficiantem læpientiam & dilectionem, quæ sunt lux à Deo creata & actensa.

S P E s est certa expectatio uitæ aternæ, propter mediatorem gratis dandæ, & est expectatio mitigationis calamitatum in hac uita, iuxta consilium Dei. Ac obseruanda est differentia inter fidem & spem. Fides agnoscit, uult & accipit remissionem & reconciliationem in præsentia, cum corda uiuificantur per filium Dei in paucibus, quem fide intuentur. Spes est uelle futuram liberationem, quæ nondum adest, et acquiescere oblato futuro bono. Nô enim acquiescit uoluntas, nisi bono aliquo monstrato, seu præsentia uel futuro. Usitatum est has tres nominare uirtutes Theologicas, Fidem, Spem, & Dilectionem. Sed sunt aliæ multæ in singulis necessariæ, quæ tamen ad has referri possunt.

P A T I E N T I A est uelle obædîre Deo in tolerandis aduersis, quæ iubet ferre, & nihil propter dolorem facere contra eius mandata, non desicere ab ipso, non ruere in desperationem & odium ipsius, non iniuste lædere homines propter dolorem, simul etiam in calamitate retinere fidem & spem auxiliij diuini, & in hac fide & spe sentire mitigationem doloris, sicut Paulus inquit: Pax Dei gubernet corda uestra. Et Iesaias: In silentio & spe fortitudo uestra.

G L O R I A est approbatio conscientie recte iudicantis, & aliorum recte iudicantium. De hac gloria dicitur 2. Corinth. 2. Hæc est gloriatio nostra, testimonium conscientie nostræ. Et Galat. 6. Opus suum probet unusquisque, & tunc gloriam habebit apud sese, & non apud alios, id est: Unusquisque recte faciat officia uocationis suæ, quod cum facit, habebit apud se gloriam, id est, approbationem non falsam conscientie non sauciæ, nec uolet iniustis modis colligere existimationem errore aliorum, uidelicet stulto applausu errantium, aut obrectatione: Ut, Fabius recte faciens, gloriam, id est, non falsam approbationem suæ conscientie habet, etiamsi displicet multitudini. Hæc uera approbatio conscientie est res bona & expectanda, quia est ueritas non mendacium. Et Deus uult nos in iudicando ueraces esse, ut Ioseph debet affirmare, se non attigisse coniugem Domini. Scipio debet tenere discrimen honestorum & turpium, & cum turpiter fecit, debet improbare factum, & improbationem ordine diuinitus etiam nature inscio sequitur dolor in corde. Rursus cum recte fecit, debet agnoscere, recte factum esse, & honeste factum discernere à contrario. Sequitur autem approbationem recte iudicantem læticia in corde. Hæc sapientissimis consilijs Dei sic ordinata sunt, ut homo intelligat discrimen honestorum & turpium, & inde discernat Deum ab alijs naturis, & agnoscat peccata, & regnat mores. Ideo Salomon dixit: Melius est nomen bonum, quam diuitiæ magnæ. Est igitur gloria iuxta hanc ueram definitionem, res bona & appetenda. Et dictum Augustini sit notum: Bona

Et 5 con.

conscientia mihi opus est propter Deū, bona fama propter proximi. Diligenter autem considerandum est, quod in definitione mentio fit recti iudicij. Hic multa comprehenduntur. Alexander non recte iudicat, cogitans se tantas victorias habere suis virtutibus, & non recte Deum inuocans, nec gratitudinem Deo ostendens, sed propter successus sumens sibi licentiam omnium scelerum, & iniuste alios opprimens, &c. errat iudicio, & plus sibi tribuit, quam debebat. Tharionis vanitas melius conspici potest, qui non recte iudicat, quia palam mentitur, prædicans de se falsa. Sed Ioseph recte iudicat, se nam ordinem, scit personam iustam esse per misericordiam propter promissum Dominum. Deinde scit in hoc periculo & in his illecebris cor suum à Deo confirmatum esse, & agnoscit, Deum esse fontem huius boni, & ei gratias agit: postea affirmat quod res est, se non esse adulterum. Sic Iob recte iudicat, cum ait, se iustum gubernatorem fuisse. Expresse autem utranque propositionem recitat, ait se non esse iustum coram Deo, & rursus inquit, se iustum esse, & iuste fecisse. Non est iusta persona propter proprias virtutes, sed propter redemptorem, quem nominat. Deinde in reconciliatio placet obedientiam. Hinc sumatur & dicti explicatio: Qui gloriatur, in Domino gloriatur, scilicet de iustificatione, sicut ibi Paulus loquitur. Quamquam & generaliter vere ita dicitur, quoties de principalibus causis bonorum rerum cogitatur. Vt, Ioseph scit se à Deo adiutum esse in tanta castitate, David scit se adiutum esse cum interfecit Goliath, & tunc de esse dicit vere affirmat Ioseph, se non esse adulterum. Hæc integritas conscientie est aliqua gloria, & res bona, quare & tranquillitas cordis eam sequitur ordine diuino.

TIMOR est affectus, qui sensu percipitur in corde, & est huiusmodi uenientis mali cum dolore cordis, quod ita conditum est, ut uel læticia sit incolumis, uel dolore compressum destruat, quia uoluit Deus his diuersis affectibus in creatura rationali ostendere suum iudicium, quod seruet obediētes, & destruat contumaces, & uult ipsos inflectus executores esse huius sui iudicij, quia lex sine executione est inanis sonitus. Hæc primum in genere de timore considerandum est uocabulo timoris sciant iuniores significari non otiosam cogitationem, sed acres motus, qui in corde percipiuntur.

TIMOR SERVILLE est exasperare sensu iræ Dei & peccatorum sine fide, & in hoc horrendo dolore fugere Deum, sicut fugerunt Saul, Iudas, & similes.

TIMOR FILIALIS in hominibus in hac vita, est timor coniunctus cum fide id est, est in uero dolore erigi agnitione misericordie Dei, propter filium promissæ, & uera inuocatione ad Deum accedere, quod cum fit, subijci se cor Deo uera reuerentia, & non uel

eum offendere. De hoc timore dicitur: Timor Domini initium sapientie. Item Ecclesiastici ultimo: Deum time, & mandata eius observa. Hæc sit regula omnibus hominibus. In talibus dictis plurimis timor significat prorsus idem, quod uerus & non simulatus cultus Dei, & intelligatur hic cultus seu timor de uniuersali obedientia. Hæc simplex declaratio nominis necessaria est ad multorum dictorum explanationem. In epistola Iohannis dicitur: Perfecta dilectio foras pellit timorem. Hic de timore seruili dicitur, quo cor horribili dolore fugit Deum, ut experientia ostendit in omnibus hominibus esse trepidationes. Sed cum accedunt fides & dilectio, id est, læticia in Deo, accedimus ad Deum, non fugimus. Ita pellitur seruilis timor, & oritur vera reuerentia, subiiciens cor Deo.

CONSCIENTIA est syllogismus practicus in intellectu, in quo maior propositio est lex Dei, seu quodcumq; uerbum Dei, nobis aliquid præcipiens. Minor uero & conclusio sunt applicatio approbans recte facta, uel condemnans delictum, quam approbationem in corde sequitur læticia, & condemnationem dolor, naturali ordine, sancito a Deo, qui uult in creatura rationali hanc noticiam sui iudicij esse & executionem accedere, ut sit testimonium de ipso, ostendens esse Deum, & præcipere iusta, & prohibere iniusta, & punire. Utitur autem Deus hoc ipso iudicio in nobis in puniendo, & suo tempore hos pattores auget, sicut dicitur: Deus ignis cõsumens est. Item: Lex occidit. Erant in Dauide statim condemnatio sceleris, & aliquis dolor, sed adhuc languidior. Sed in obiurgatione Nathan Deus ipse auxit hunc dolorem, feruens cor eius sensu iræ. Debat cor humanum congruere cum lege, etiam ante delictum, sed tunc sæpe est contumax. Reliquit autem Deus hoc iudicium post delictum, quia Deus in hoc dolore uult se conspici, ac sciri se esse Deum, iusta præcipientem, & punientem iniusta. Hoc consilium Dei & testimonium de Deo sæpe cogitandum est. Hoc iudicium nominat Paulus ad Colossenses, Chirographum contra nos scriptum lege, id est, Syllogismus, in quo lex & quodcumq; uerbum Dei nobis aliquid præcipiens, est maior: applicatio ad nos, sunt minor & conclusio, qua horribiliter condemnatur nostro testimonio. Huc multa dicta scriptorum pertinent:

Conscia mens ut cuiq; sua est, ira concipit intra

Pectora, pro meritis spemq; metumq; suis.

LIBERTAS in Deo est posse res creare & non creare, & cum sit immutabiliter bonus, posse dare bona & posse non dare, conseruare naturam, aut non conseruare, agere per creaturas secundum naturæ ordinem, quem instituit, aut naturæ ordinem moderari aut mutare, ac immediate agere sine creaturis. Ita præest naturæ ueragens libertimum, iuxta dictum Psalmi: Omnia quæcumq; uoluit, fecit.

VERA VIRTUS in Angelis & hominibus est motus virtuosus, congruens cum lege Dei, qui motus accenditur à Deo, ut caritas in Ioseph, fortitudo in Dauide, iuxta dicta: Deus est qui efficit in vobis ut uelitis, & perficiatis, ut fiant aliqua ipsi grata. *Et. Cor. 1. Diuisiones donorum sunt, idem autem Spiritus.*

OPERA legis sunt cogitationes humane, & imperia voluntatis scientis locomotiuam, ut externæ actiones congruant cum lege Dei. Hunc qualemcunq; conatum in homine vocant Philosophi Virtutem.

IUSTITIA VNIVERSALIS significat idem quod virtus, & est congruentia cum tota lege, seu est congruentia cum Deo. Idem est enim dicere, congruere cum Deo, & congruere cum lege Dei, quia Deus talis est, sicut se in lege describit.

IUSTITIA PARTICVLARIS est virtus suam cuiusque tribuens. Hanc definitionem Plato accepit à Simionide. Apud Clementem extat definitio composita ex vniuersali & particulari: *καλοῦσθαι ἐπὶ παντί τὰς πρὸς τὸν θεόν.* Apparet autem auctorem voluisse in priore membro complecti motus accessos à Spiritu sancto erga Deum, deinde officia erga proximos. Intelligatur autem magnitudo ordinata.

NOTITIAE sunt actiones mentis & cerebri, quibus formantur imagines, quæ sunt lumen, quo res monstrantur, ut Iulius cogitans Pompeium absentem, ea ipsa cogitatione format imaginem eius. Hoc ita fieri manifestum est, quomodo fiat, nondum scimus, sed in illa athena Academia discemus. Interea consideremus hoc mirabile opus Dei in hominibus, & discamus, hanc formationem imaginum nobis inditam esse, ut aliquo modo cogitemus, filium Dei esse unigenitum æternæ patris, cogitatione genitam, ut inquit Epist. ad Hebræos. Filius est *γεννητὸς τοῦ πατρὸς ἀπο τοῦ οὐρανοῦ.* Fiunt autem illustriores Notitiæ quando Deus ipse hoc lumen accendit, videlicet, quando filius Dei ipse dicit consolationem in mentibus nostris, & ostendit Patrem voce Euangelij, ut sit in vera consolatione. Ita scriptum est ad Hebræos cap. 4. Sermo Dei viuus & efficax, & penetrantior omni gladio, penetrans artus & medullas, iudicans cogitationes cordium, &c. Etiam filius dicit consolationem in mentibus, simul effundit Spiritum sanctum in corda, qui novos motus accendit, qualis ipse est, & mouet spiritibus vitalibus, sitq; illustrior notitia, congruentibus motibus cordis. Est igitur sapientia generaliter, notitia vera, illustris, quæ diocris, agnoscens res, quas Deus vult aspici & considerari, *Deut. 4. dicitur: Hæc est sapientia uestra, audire præcepta Dei.*

F I N E S est assentiri omni verbo Dei nobis tradito, atq; illi promissioni gratiæ: & est fiducia in voluntate & corde acquiescere

in Deo, propter mediatorum, accensa per verbum Dei & Spiritum sanctum, qua cor in sensu iræ Dei agnita misericordia Dei renouit, & lætatur in Deo, & accedit ad eum, & inuocat eum, clamans Abba pater, iuxta dicta Rom. 5. Iustificari fide pacem habemus erga Deum. Item Rom. 8. Clamamus Abba pater.

S P E S est certa expectatio vitæ æternæ propter mediatorum gratias dandæ, & est expectatio mitigationis seu liberationis præsentium calamitatum, iuxta consilium Dei, iuxta dictum 1. Petri 1. Perfecite sperate vitam æternam. Intelligentes autem perfecte pro hac phrasi, sine simulatione.

D I L E C T I O Dei est obœdientia vniuersalis iuxta omnia mandata propter Deum, & coniuncta cum vera læticia in Deo, iuxta dictum 1. Iohan. 5. Hæc est dilectio Dei, seruare mandata Dei.

P A T I E N T I A Philosophica est obœdire rationi in perferendis aduersis, quæ ratio iubet ferre, & non frangi dolore, vt contra aliquam virtutem faciamus, vt Cato facit contra iusticiam sese interficiens.

P A T I E N T I A Christiana est obœdire Deo in perferendis aduersis, quæ Deus iubet ferre, nec frangi dolore, ut contra aliquod mandatum Dei faciamus, & est lenire dolorem agnitione voluntatis Dei, & Spiritu sancto, qui est læticia in Deo, & spem retinere liberationis aut mitigationis, & petere à Deo liberationem & mitigationem, iuxta dictum Psal. 35. Subditus esto Deo, & ora eum. Item: Expecta Dominum, & custodi viam eius.

C V L T V S Dei est opus à Deo mandatum, factum fide agnoscente filium Dei, & fiducia ipsius, cuius operis finis principalis mediatus uel immediatus est, ut Deo honos præstetur, id est, ut hac obœdientia testimonium ostendatur, hunc vere esse Deum, quem sic colimus.

T I M O R Dei est vere expauescere agnitione iræ Dei aduersus peccatum. Fit autem timor filialis, cum accedit fides, qua cor erigitur consolatione, & sic talis Timor, qui est sine odio Dei, & vult ei reuerenter obœdire, & eum non offendere. Hoc modo Timor Dei significat totum cultum, vt, Beati omnes qui timent Dominum.

T I M O R seruilis est timor & dolor sine fide, & est fremitus aduersus Deum, & horribilis fuga, qualis est in Saule & Iuda. De hoc timore dicitur: Perfecta, id est, non simulata dilectio foras pellit timorem.

I V R A M E N T V M est inuocatio Dei, qua petimus, ut Deus sit testis de nostro animo, quod non velimus fallere homines ea de re, de qua asseueramus, & simul petimus, ut Deus sit uindex, si sefellerimus, quam inuocationem **D E V S** sanxit, vt sit uinculum ueritatis inter homi-

homines, & se obligat ad tuendam hoc vinculum, uidelicet, ut seruantibus benefaciat, & non seruantes sine ulla dubitatione puniat. Quia uult intelligi ueritatē, ut sciamus & esse ipsum, & esse ueracem.

VERITAS interdum noticiam seu doctrinam ueram, seu sermonem uerum significat. Ibi est congruentia sermonis cum rebus. Ut cum cogito aut dico, niuem candidam esse. Interdum significat uirtutem, quæ possit nominari Veracitas. Est autem uirtus, quæ amplectitur, amat & constanter retinet ueras noticias, ueram doctrinam, & ueros sermones, & abhorret à mendacijs & Sophistica, & efficit ut cōgruant dicta seu promissa & facta, & ut sermo ac gestus congruant cum animo. Vult autem Deus intelligi ueritatem, ut sciamus & esse ipsum, & ueracem esse, & uult nos, acquiescere in ueris noticijs propter ipsum, & propter utilitatem uitæ, ideo inquit: Non dicas falsum testimonium. Item: Sic sermo uester, est, est, non, non, &c. Si enim concederetur infinita petulantia, & uanitas disputationum, qualis fuit Pyrrhonorum, uocaretur etiam in dubium, an sit Deus. Domosthenes dixit: Duabus rebus homines fieri similes Deo: Veritatis & beneficentia. Et sit in conspectu dictum Zachariæ: Diligite ueritatem & pacem.

SYPERSTITIO est observatio certi gestus, aut tribuere effectum gratiæ, aut mutationis naturalis rei aut gestui sine mandato diuino, aut sine causis physicis. Hic non dicitur de politicijs gestibus, qui sunt significationes sine superstitione, ut cum regi imponitur corona, non fit naturalis mutatio, sed fit significatio ad coronandofaciendos alios de distinctione ordinum, & de officijs, &c.

ECCLESIA uisibilis est cœtus uisibilis hominum attentium incorruptam Euangelij doctrinam, & recte utentium Sacramentis, in quo cœtu filius Dei est efficax per ministerium Euangelij, & multos regenerat ad uitam æternam, quanquam sunt in eo cœtu & alij multi non sancti, sed tamen de doctrina & externa professione consentientes. Hæc est simplicissima definitio uisibilis Ecclesiæ.

REGNUM Christi, est filium Dei instituere & conseruare ministerium Euangelij, colligere Ecclesiã, & uere efficacem esse in credentibus, eos uiuificare uoce Euangelij, & sanctificare Spiritu sancto ad uitam æternam, defendere eos contra tyrannidem Diabololorum, & organa Diabolorum, & postea resuscitare sanctos ad uitam æternam, & tradere regnum Patri, id est, adducere æternam Ecclesiã ad æternum Patrem coram, ut postea regnet in eis diuinitas ipsam, non per ministerium Euangelij. Donec enim adhuc per ministerium Euangelij colligitur Ecclesiã, dicitur hoc regnum Christi in hac uita. quia filius, qui est *ὁ υἱός*, profert Euangelium ex sinu æternitatis, & Pater agnoscitur, cum in ipsa consolatione agnoscimus, *ὁ πατήρ*

eterno Patre recipi, monstrata voce Euangelij, & tamen filij regnum est eternum, quia in tota eternitate simul cum Patre & Spiritu sancto regnat, & manet caput Ecclesiae.

MINISTER Euangelij est persona ordinata à Deo mediate vel immediate ad docendum Euangelium, & ad Sacramentorum administrationem, & ad puniendum verbo, non vi corporali.

MAGISTRATVS politicus est persona à Deo ordinata mediate vel immediate, ut sit uox & executor legis diuinæ in externa disciplina, & aliarum honestarum legum, & sit custos pacis, ac reprimat & puniat contumaces ui corporali, bellis & supplicijs, aut nece corporum. Ad hanc executionem opus est praesidijs & sumptibus, ideo imperia oportet instructa esse satellitijs, qualia non habet minister Euangelij.

DEFENSIO legitima, est certo modo reprimere violentiam notoriam sicut leges ordinarunt. Ut cum uiator in praesenti periculo reprimat latronem. Sic licet reprimere magistratum in praesenti periculo, rapientem filiam aut coniugem alterius. Aliud autem est defensio in praesenti periculo, aliud poena post atrox scelus, ubi etiam aliquando magnitudo iusti doloris excusat parentes, qui atrocita scelerum puniunt, ut Harpagus & ciuis Vicentinus, cui tyrannus eripuerat filiam, & stupratam postea remisit dissectam in quatuor partes.

BELLVM est aut legitima defensio, aut legitima poena, suscepta ab ordinaria potestate, propter iustam causam.

SEDITIO est motus subditorum, qui inuadunt armis Magistratum, à quo non sunt affecti notorij iniurijs, & quando non seruatur modus defensionis, sed rapitur dominatio.

REGNUM est motus cordi humano inustus diuinitus, congruens cum lege Dei, ut amor erga parentes, natos, coniugem, fratres, & benemeritos.

NEMESIS seu Zelus, est indignatio contra atrocem iniusticiam aut turpitudinem. Sunt autem *regni* diuinitus in iustis hominibus, ut sint commonestiones de Deo, qualis sit, &c.

GRATITUDO est virtus complectens ueritatem & iusticiam. Veritatem, quia Deus uult nos agnoscere & fateri, unde beneficia accepta sint. Iusticiam uero, quia obligat nos ad mutuam beneuolentiam, & ad alia cetera officia.

AFFECTVS sunt motus cordis, laxationes uel compressiones, sequentes noticiam, persequentes aut fugientes obiecta, qui cum aut laedant naturam, aut delectent, semper comitantur extremi affectus, dolor laesa natura, seu suauitas, id est, laetitia acquiescens in obiecto. Hi duo sunt ultimi affectus, quia Deus uult discerni honesta & turpia, ideo cor sic condidit, ut sit tanquam iudex, & dolor

desinat

de ut uat hominem propter turpia, & læticia sit uir⁴, quæ debet habere honesta obiecta, ut congruant cum Deo.

E S T autem **D O L O R** seu Tristitia in corde, fuga obiecti contrarij, quo læditur, & est sensus destructionis, cum cor uelut fugiens constringitur seu comprimitur. Et in hac compressione torretur, & sanguis & spiritus uelut incendio absumuntur, & lanquefiunt omnes actiones cordis, donec uita profus extinguitur. Alibi dolor in alijs membris est tantum sensus læsionis neruorum, qui sic conditi sunt, ut percipiant suaves & insuaves motiones. Nec alia causa querenda est, nisi quia Deus uoluit nobis discrimina conseruationis & destructionis nota esse, & uoluit, ut naturæ iustæ bene sit, & iniusta destruat.

L A E T I C I A est suavis motus in corde, & uelut laxatio, in qua sanguis fouetur, ac copiosæ & lucidæ flammæ spirituum gignuntur, quibus totum corpus fouetur. Ex his initijs ceteri affectus utcumque describi possunt, quia plerique sunt compositi, seu mixti, ut:

I R A est dolor cordis fugientis obiectum contrarium, & simul cupiditas depulsionis. Fit autem compressione dolor. Quare sanguis affluit, ut cordi opem ferat. Sed cupiditas depulsionis fit laxatione, in qua cor effundit sanguinem & spiritus in extrema membra, & tanquam armat ea, & utroque motu crescente, fit incendium cordis & spirituum. Hinc sunt descriptiones:

Ora tument ira, nigrescunt sanguine uenæ,

Diraque Gorgonco lumina felle micant.

O D I U M est continuata ira, tanquam perpetuum incendium seu flamma in corde.

A M O R est compositus ex læticia & ex attractione rei placetis. Fitque dilatatio cordis uelut amplexu attrahentis rem placentem, ut res placens fiat unum quiddam in corde, ut dicitur: *quæ uia iuxta dicitur, Iuxta dicitur.*

M A N S U E T U D O est uirtus moderatrix iræ, id est, non effundit iram, nec obtemperans iræ, nisi ubi lex Dei iubet irasci & puniri.

V I C I N A uirtus est **N E M E S I S** seu Zelus, quæ est irasci & puniri iuxta mandata Dei. Ut Phinees iratus propter gloriam Dei interfecit accedentem ad peregrinam mulierem. Nec recte dicuntur Socii: Pœnam exequendam esse sine ira. Quia uult Deus etiam corda uer commoueri, ideo tales motus indidit hominibus, & Spiritus sanctus ipse ciet eos in sanctis, iuxta dictum: Zelus domus tuæ comedit in iustorum, aut propter probabilem rationem in calamitate iusta eorum, qui tamen errore aut imbecillitate lapsi sunt, & lenire cogitamus studemus.

AMICITIA est iusticia, in qua pro beneuolentia orta ex causis honestis reddimus beneuolentiam, & obligati sumus ad mutua officia honesta & possibilia.

EPIIKIA est uirtus leniens seueritatem stricti iuris propter probabilem rationem, quia uidelicet in circumstantia est mitigationis causa, ut cum Thrasylbulus Atticus sancit, ne reducti ciues ereptas possessiones repetant, quia repetitio nouum bellum accensura erat. Sic Paulus inquit Philip. 4. Epiikia uestra nota sit omnibus hominibus. Vult enim in Christianis eminere bonitatem, condonantem multas priuatas offensiones tranquillitati publicæ, sicut & Dominus inquit: Remittite & remittetur uobis. Et noti sint dulcissimi uersus Nazianzeni:

ἰδὲ οὐδ' αὖ οὐδ' αὖ οὐδ' αὖ, καὶ πρόσθετον τὸ πρόσθετον,
ἀκτὼ γὰρ ἀκτῶ, τῷ δὲ ὡς σαθμίζετα.

Est autem maxime illustris Epiikia quam Deus in Euangelio patefacit, recipiens incoactam obedientiam propter filium, & quasi dispensans de lege sua. Vixit uirtutes sunt, seuera iusticia & *inimicitia*, sicut & Liberalitas & Parsimonia. Item: Sicut Mansuetudo & Nemo. Item sicut Veritas & Candor. Est enim Candor uirtus, in quacunque interpretatione, non solum non deprauans recta dicta calumnijs, sed etiam flexens ambigua ad meliorem sententiam. Et præceptum est de Candore: Nolite iudicare, ne iudicemini, &c.

FORTITUDO est uirtus ac firmis cordis, perferrens dolores ac pericula, tum in sustinendo, tum in depellendo, iuxta legem Dei, quæ ostendit, quæ sint sustinenda, & ubi sit utendum depulsione. Hæc firmitas cordis, ut in Dauide sustinente iniurias, aut pugnantem cum Goliath, est motus diuinus: & uniuersaliter heroica fortitudo iuxta in Achille, motus diuinus est, nec assumitur humana cogitatione, quia est in corde, non tantum est qualiscunque gubernatio locomotiuæ in externo gestu, sicut uulgaris fortitudo.

GLORIA uisitate dicta de gloria hominis, est approbatio conscientie nostræ recte iudicantis, & aliorum recte iudicantium. De hac gloria Paulus inquit: Exploret unusquisque suum opus, & sic gloriam habebit in seipso, & non ab alio: Id est, Si recte feceris ea quæ sunt tui officij, habebis approbationem conscientie, quæ affert tranquillitatem, & non quæres gloriam obrectatione aliorum, uel populari applausu.

SUPERBIA conflata est ex multis uitijs. Est enim errore iudicij non agnoscentis propriam infirmitatem, esse securum & sine timore Dei, & sibi tribuere maiora uiribus, & fiducia sui extra metas uocationis maiora appetere, & alios despiciere ac premere, & irasci

Ff Deo

Deo & hominibus, cum hic cursus impeditur. Vt Antonius uelut
 brius sese aspiciens, admiratur suam uirtutem & potentiam, & de
 gnum esse iudicat, qui solus teneat imperium, ideo omnia uocatione
 appetit monarchiam. De hoc malo dicit Salomon cap. 16. Proterbo.
 Abominatio coram Deo omne cor superbum. Item: Deus superbis re-
 sistit, uidelicet, quia multa peccata in eis concurrunt, cor est sine ti-
 more Dei, & effertur fiducia suarum uirium, turbat uocationes, & fre-
 mit aduersus Deum, cum impeditur cupiditas. Dignum memoria est
 & Herodoti dictum: Solet Deus omnia sublimia humiliare uel muta-
 rare.

HUMILITAS seu ταπεινοφροσύνη est uirtus ex multis compo-
 sita. Est enim in agnitione propriae infirmitatis uere timere Deum, &
 fiducia auxilij diuini seruire uocationi, nec crumpere, nec minus
 appetere, & agnoscere gubernationem Dei opus esse, qui etiam imbe-
 cilliores potest facere salutaria organa. Ideo & iusticia est, tribuens
 suum cuique locum, non despiciens alios, nec impediens, & non se-
 mens aduersus Deum in pœnis, sed tribuens Deo laudem iusticia, sicut
 Daniel inquit: Tibi Domine iusticia, &c. Talis fuit Ionathas, in-
 telligens regni molem non sustineri posse humanis uiribus, & proci-
 tim in populo Dei non esse felicem regem, nisi diuinitus datum. Non
 non appetiuit regnum, sed Dauidi celsit, & postea in calamitate Deo
 patienter obœdiuit. De talibus dicitur: Humilibus dat gratiam.

MODESTIA est uirtus seruans conuenientiam, secundum
 rectum iudicium in opinione de nobis, in sermone & in gestu.

PERSONARVM acceptio est æqualibus inæqualitas, aut inæ-
 qualibus æqualia dare, & sic Hebraica phrasi dicitur respectus non
 principalis negotij, sed circumstantiæ in persona, ut cum iudex pu-
 perem mœchum punit, & mœcho diuiti parcit, iuxta dictum: Ductio
 niam coruis, uexat censura columbas. Et cum debitum inæqualiter
 hoc modo distribuitur, pugnat acceptio personarum cum iusticia di-
 stributiuâ, qua uult Deus discerni honesta & inhonesta, sicut scriptum
 est Roma. 13. Magistratus sit terrori malo operi, & honori bono.
 Hunc ordinem sanxit Deus, ut agnoscamus qualis sit ipse, uidelicet
 iustus, & puniens iniusta.

CASTITAS est uirtus, quæ uitat omnes commixtiones &
 effusiones feminis prohibitas lege Dei.

CONIUGIUM est legitima & indissolubilis coniunctio unius
 maris & unius femine, ordinata à Deo ad procreationem, & ad ter-
 randas uagas libidines, iuxta dictum: Erunt duo in carnem unam, id
 est, inseparabiliter iuncti. Et cum dicitur legitima coniunctio, con-
 prehendantur leges de gradibus cognationum diuinitus tradita.

alix honestæ leges. Nam commixtio cum cognatis prohibita lege diuina dicitur incesta, id est, ad quam non potest accedere coniugalis solennitas, in qua sponsa erat ornata cingulo, quod nominabatur *xis*, inde incesta consuetudo dicitur, quasi sine cæsto, id est, sine legibus coniugij.

S E D V L T A S est uirtus, qua iuxta mandata Dei diligenter facimus labores proprios & necessarios uocationis nostræ, & intra metas uocationis nos coercemus. De hac uirtute, uidelicet de tuenda uocatione & diligentia in laboribus, expresse præcipit Paulus i. Theff. 4. Adhortatur ut excellatis magis, & in hac ambitiosi sitis, ut sitis quieti, & propria faciatis. Et Rom. 12. dicitur de diligentia: Qui præ est sit diligens. Et in 5. cap. Ecclesiast. Quicquid inuenit manus tua ad faciendum, ualide facito. Et cap. 11. Mane & uespere seminato semen tuum. Item: Mitte panem tuum in aquas transeuntes, quia post tempora multa inuenies, id est, doceas, iuues communem statum tuis laboribus, etiam si apud multos uideretur inutilis labor, ut si panem spargeres in aquas, erunt tamen aliqui, quibus tui labores profuturi sunt: Sicut & Paulus nos consolatur, inquit: Non est irritus labor uester. Extrema uitiosa sunt. Ignauia & πολυπραγμοσύνη, quæ aut in uocatione facit multa παράργα, & omittit necessaria, aut erumpit extra uocationem, ut ardeliones, ac alij ambitione, alij stulta imitatione seu κακοζήλια peccant, ut quia Maccabæus feliciter liberauerat populum, multi uoluerunt esse imitatores, qui tamen erant infelices, quia nec uocati erant, nec diuinitus excitati. Sic fuerunt infelices imitatores Themistoclis, Pericles & Demosthenes. Ac de talibus dictum Polybij dignum est memoria: πολλοὶ τὰ μὲν ἔργα τῶν ἐπιτυχόντων ἐπὶ βέλῳται μιμνήσθαι, multi opera florentissimorum hominum non student imitari, τὰ δὲ παράργα ζηλόντες ἀναπαύειν τὴν ἑαυτῶν ἀκρίβειαν, sed imitantes parerga, producant in theatrum suam summam inscientiam.

FURTUM est occupare uel auferre rem alienam inuito Domino.

PROPRIETAS est dominium rei, iustis modis acquisitum, quo dominus, & non alius, ius habet de ea re disponendi suo arbitrio, nisi quantum lege aut pacto prohibetur.

DOMINIUM est ius, id est, facultas ordinata lege diuina uel humana, qua rem tenet dominus, & non alius, & de ea re disponit suo arbitrio, nisi quantum lege aut pacto prohibetur. Sanxit autem distinctionem dominiorum ipsa uox præcepti: Non furtum facies, Ad tenenda est explicatio.

F f a Natu-

Naturalia sunt immutabilia,
 Communis usus rerum est naturalis iuris, sicut
 usitate dicitur,
 Ergo est immutabilis.

R E S P O N D E O ad maiorem. Naturalia sunt immutabilia, videlicet noticiæ naturales artium & præceptorum. Sed non utilitates, quæ fuissent in natura integra, ut perpetua sanitas corporis, & alitæ commoditates. Talis potuit esse in natura integra communitio, nec tam men fuisset præcepti.

C O N T R A C T V S est mutua & honesta consensio duorum vel plurium de re aliqua legitimo modo transferenda, vel quo ad dominium, vel quo ad usum, vel quo ad obligationem, diuinitus ordinata. Quia cum singuli indigeant rebus quas ipsi non habent, vult Deus seruata æqualitate legitimis contractibus, & communicatione legitima, vitam hominum copulatam esse, ut intelligamus, iusticiam esse æqualitatem, & sciamus ipsum æqualem esse. Et sunt contractus confirmati Leuitici 19. Non facite inæqualitatem in iudicio, in re, gula, &c.

E M T I O est contractus, quo res transfertur, quo ad dominium pro iusto precio, nec retinet emtor ius retrahendi precij. Et nominantur substantialia emtionis, merx, precium, & consensus emtoris & venditoris.

M U T U A T I O est contractus, quo transfertur pecunia seu frumentum, seu alia res utilis, cuius usus est consumtio, cum hac obligatione, ut tantundem post certum tempus reddatur, & dans mutuo retinet ius tantundem petendi, quantum mutuo dedit.

V S U R A est lucrum, quod propter mutationem petitur. Expressè autem prohibita est usuræ petitio Leuit. 27. & Deutero. 23. Et in Euangelio dicitur: Mutuum date, nihil inde sperantes. Et pognant usuræ cum æqualitate. Nemo debet lucrari ex alieno. Accipiens usuras lucratur de alieno. Quia mutuatio transtulit dominium, & quidem rei non sua natura fructificantis. Non est igitur iustum lucrum. Ac res ostendit, propter hanc inæqualitatem exhauriri magnam partem hominum, eamque ob causam sæpe seditiones in imperijs ortas esse. Ethnicis tamen, ut modus aliquis esset, legem condiderunt de centesima. Dicitur autem centesima usura centesimo mensis æquans sortem. Ut si quis singulis mensibus de centum aureis soluat unum aureum. Fit mentio centesimæ usuræ in libro Esdræ cap. 5. Cumque sceneratores duas aut tres centesimas postularint, lex de centesima sæpe renouata est, à Lucullo in Asia, à Cicerone in Cilicia, à Iulio & Augusto in toto imperio.

INTRA

INTERESSE est accidens aliorum contractuum, & est honestæ rei appellatio ex naturali æqualitate sumpta, de qua dicitur: Nemo locupletetur cum alterius iniuria. Est igitur interesse debiti quod debet iure naturæ is, qui efficacem causam damni alteri dedit aut qui vere impedit alterius iusta lucra: ut si quis in locato corrumpit aliquid, debet id quanti interest, id est, debet sarcire damnum, etiam si nulla pacto de hac re præcessit. Quod autem vocabulum honestæ rei interesse prætextitur crudelibus usuris, perniciose sophistica est.

LOCATIO est contractus, in quo res transferretur ad certum tempus, quo ad usum, pro certo precio, non quo ad dominium, & res illata sunt iuræ oppignorata locanti.

MENDACIVM est petulanter aut cupiditate nocendi aliud loqui, seu gestu significare, & aliud sentire. Non enim nomino mendacia figuras, quibus ex probabili causa aliquid regitur, quod non necesse est dici, ut Raab negat speculatores domi suæ esse. Tales figuræ nominantur officiosa mendacia. Huc & Apologi ac poemata pertinent, quæ omnia possunt dici figuræ seu similitudines.

MALEDICENTIA est seu falsa seu dubia scelera puniendæ legibus alicui obijcere, seu uera commemorare uanitate aut cupiditate nocendi, extra ordinem iudiciorum. Hoc uitium prohibetur Leuit. 19. Non eris criminator nec susurro in populo. Pertinent autem ad hoc genus conuicia seu falsa seu uera, quæ tamen uanitate aut cupiditate nocendi dicuntur. Item Calumniæ quæ sunt, aut benefacta, aut recte dicta deprauare, aut ambigua in deteriore partem flectere, aut quoquo modo crimen fingere, ut Palamedes fidei crimine opprimitur, item Naboth. De his omnibus dicitur in Ecclesiaste cap. 7. Calumnia conturbat sapientem, & perdit robur cordis eius. Et cap. 10. Qualis est serpens, cui clam mordet, talis est calumniator. Vitia linguæ multa sunt, alia magis, alia minus atrocio.

GARRULITAS, futilitas, uanitas, iactantia, maledicentia, subsannatio, mentiri, calumniari, insultas, scurrilitas, quæ est obscena dicere, aut in materia graui intempestiuus iocis, aut Mimica subsannatione ludere, aut contumeliosa dicere in superiores, aut in calamitosos honestos, ut Semei scurrator maledicens Dauidi.

LIBERTAS CIVILIS est facultas corporalis ordinata legibus, honeste transferendi corpus, & eligendi honestas operas corporis pro arbitrio, & habendi res proprias, & disponendi de eis iure dominij pro arbitrio, habens & legitimam defensionem corporis & rerum, ut Ioseph emptus non potest transferre corpus, ac discedere à domino suo, &c. Diferte autem dicitur, facultas ordinata legibus, quia libertas non est infinita licentia, nec uagatur beluarum more, sed est facultas honeste utendi corpore & rebus, liberior, quam qua-

lis est captiuorum aut seruorum, sed tamen Deo subiecta, & ceteris inclusa meritis diuinitus, uidelicet legi Dei, & alijs legibus, quæ continent concessam facultatem, ut si cui liceat uti spaciosi horti fructibus, & sint circumdanti muri, ne irrumpant apri aut alia fera. Sic dixit Lucius Crassus: Legam serui sumus, ut liberi esse possimus.

SERVITVS CIVILIS, quam Deus approbat, ut seruus fuit Ioseph, seu Onesimus, est priuatio legitima facultatis possidendi res proprias, & eligendi operas proprio arbitrio, & transitendi coepus aut res proprio arbitrio. Habet autem & hæc seruitus ex lege diuina, seu naturali suam mitigationem aut moderationem, nec dominus cogant seruos facere contra leges diuinas. Ut, cum Turci auferunt subditis filios & filias, & abstrahunt eos ad suam idolomaniam, qui Deus est superior Dominus, & nulla creatura petere aut iubere aliquid deest contra mandata diuina, iuxta dictum: Oportet Deo magis obedire quam hominibus. Ac dictum Platonis obseruetur: Vtraque optima, Moderata libertas, & moderata seruitus. Vtraque peiora, Immoderata libertas, immoderata seruitus.

BONVM INCREATVM est Deus ipse, qui est essentia sapiens, æterna, omnipotens, uolens talia, qualia in lege sua præcipit, creatrix & conseruatrici mundi, & causa boni, id est, sapientie, iusticie, læticie, & ordinis in creaturis. De hoc perfecto bono dicitur: Nullus est bonus, nisi unicus, qui est Deus.

BONVM CREATVM est creata conuenientia in creatura cum mente diuina, omnia intelligente & ordinante. Est igitur sapientia, iusticia & læticia in natura intelligente, & ordo in uniuersa natura, institutus à Deo. Hæc definitio est boni in genere, quod nominatur bonum naturale, & de hoc bono dicitur: Vidit Deus omnia quæ fecerat, & erant ualde bona, id est, conuenientia cum mente diuina, se ordinante, uidelicet in natura intelligente erant sapientia, iusticia & læticia, & in natura uniuersa ordo. Deinde species recitantur.

BONVM HONESTVM morale creatum est ipsæ actio voluntatis in Angelis & hominibus, congruentes cum lege Dei, seu cum Deo. Idem enim significatur his loquendi formis, & quidem recte eas actiones oportet cogitatione legis Dei. Osiander nominat iusticiam ipsum Deum, sed tamen necesse est increatam iusticiam discerni à creata, seu ab actionibus congruentibus, quæ sunt in uoluntate Angeli aut hominis ut crassissime loquar, quarum aliqua constantia est uoluntas Angeli aut hominis, quæ non habet se prorsus passiuæ, id est, in qua non agit Deus, ut Sol spargit radios in dolium. Et Ioannes inquit, Nos forte similes filij Dei. Item Paulus ait, Nos tractari formari, ut simus imago Dei. Non est autem imago archetypus. Est igitur aliquod bonum honestum creatum, quod in hac uita in rebus
inco-

inequatur, postea erit integrum. Philosophia loquitur de actionibus honestis, quæ etiam si sunt imperfectæ, tamen sciamus eas nominari bonum honestum seu morale creatum, ut actio voluntatis in Scipione, mandans omnibus membris, ut abstineant ab alterius sponsa. Hæc actio perfectior esset, si mens & uoluntas intuerentur Deum, ut actio Iosephi fugientis adulteram. Hæc alibi copiosius enarrantur, sed tamen recte dicitur, aliquod esse bonum honestum seu morale creatum, et si discerni necesse est actiones, in beatis, item renatis in hac uita, & honestis Ethnicis, actiones Angelorum, Iosephi, & Scipionis.

BONA UTILIA sunt omnes noticiæ sensuum & mentis, & omnes res & effectiones ordinatæ ad conseruationem uitæ, ut ordo in elementis, & rebus nascentibus, si uimento, metallis, & alijs. Nec mihi displicet, ueras noticias in mente, cum uoluntas congruit, dici bonum honestum. Sed cum non congruit uoluntas, sunt bonum naturale & utile, sicut aurum, quo tamen homines abutuntur.

BONVM SVAVE in sensu est conuenientia obiecti, cum neruis, ut cum aqua calida recreat neruos læsos frigore, seu cum potus conueniens recreat arefactam linguam & cetera membra. Aut bonum suauis est in mente & uoluntate læticia, quæ oritur ab intellectu, pulchritudinis, id est, ordinis & conuenientia cum Deo uel natura.

MALVM NATVRAL est priuatio sapientiæ, iusticiæ & læticiæ in natura intelligente, & in alijs rebus est destructio ordinis in qualibet natura, ut morbus, mors, & quæcunque destructio rerum.

MALVM MORAL est priuatio iusticiæ seu uirtutis in natura intelligente, seu est discrepantia à lege Dei, seu à Deo. Uisitate uero nominatur malum culpæ, & in Ecclesia nominatur peccatum. Tenenda est autem regula firmissime, quod Deus nequaquam sit causa mali culpæ, id est, Deus nec uult, nec approbat, nec efficit, nec adiuuat peccatum.

Aliud est **MALVM PŒNÆ**, quod est destructio, sequens malum culpæ, ut morbi, mors. Hoc malum est iusta executio pœnæ, ut oppressio Pharaonis. Nec est absurdum de tali iusta executione dicere, quod Deus uelit & adiuuet eam, ut expresse de Sodomis dicitur: Dominus pluit super Sodomam ignem & sulphur, &c. Item: Deus ignis consumens est. De hoc malo pœnæ intelligantur dicta: Non est malum in ciuitate, quod non fecit Dominus, id est, omnibus generibus pœnarum afflixit nos, morbis, lue, fame, bellis, &c. Diligenter autem consideranda est oppositio. Bonum enim morale & malum culpæ inter sese opponuntur, ut habitus & priuatio, seu ut contrarij motus ut fortitudo & timiditas, dilectio fratris in Cain, & odium. Differunt ab his, Naturale bonum, & naturale malum. Ve, Noticiæ,

aurum, vinum, sunt naturalia bona, non sunt bona moralia. Mors est naturale malum, non morale. Non igitur pugnat cum bono morali, vt dicitur: Preciosa mors sanctorum eius.

ANGELVS BONVS est persona spiritualis, creata non ex elementis, sed ex nihilo, ut in ea diuinitas se in eis spirituales naturas patefaciat, & in creatione ornata noticijs legis & alijs, libertate voluntatis & iusticia, deinde vero confirmata in bono, videlicet in dilectione Dei, Angelorum & piorum hominum, in veritate & castitate, ut nunquam à Deo deficiat, ordinata, vt quanquam natura præstantior est, tamen Ecclesiæ seruiat, vt voluntas Dei conspicatur, qui vult fortiores seruire inferioribus, & studium humilitatis approbat. Psalmo 90. Angelis suis mandauit de te, ut custodiant te in omnibus uijs tuis.

ANGELVS MALVS est persona spiritualis, creata non ex elementis, sed ex nihilo, in creatione ornata noticijs legis & alijs, libertate voluntatis & iusticia, deinde vero propria voluntate libera uersa à Deo, contento filio Dei, & abiecta in penas sine fine, fuerit odio Dei, mendax, blasphema, & odio Dei seuitiam exercens in genus humanum, impellens alios ad alia scelera, ad blasphemias, ad mendacia, ad cædes, ad libidinum confusiones, non ut ipsi melius sit, sed propter *inimicitias*, & ut Deum, & Dominum nostrum Iesum Christum contumelijs afficiat. Quare hi duo tituli ei tribuuntur, quod sit mendax & homicida. Et nominatur *diabolus*, quia uerbum Dei columnijs in hominum mentibus corrumpit. Et Satan, quia aduersatur Dei, & Domino nostro Iesu Christo, & Ecclesiæ. Beelzebub, quia uolitat in aëre, vt crabrones, turbans genus humanum, & præcipue Ecclesiam. Sicut Paulus nominat Diabolum, principem potestatis aëris, efficacem in his qui contempnunt Deum. Ideo autem hæc definitio diligentius consideranda est, ut ardentior sit precatio in petendo auxilio aduersus Diabolos. Cum quidem ideo & libenter uelut filius Dei nobis opitulari, quia Diabolus nos propter ipsum præcipue odit. Inuocamus igitur te fili Dei Iesu Christe, crucifixe pro nobis & resuscitate, custos Ecclesiæ tuæ, ut nos gubernes & serues.

PROPHETÆ in veteri Testamento nominati sunt doctores, immediate vocati à Deo ad repurgandam doctrinam, & præcipue ad illustrandam promissionem de Messia, & ad aliqua politica consilia, & sunt ornati testimonio miraculorum, ut certum esset, doctrinam eorum diuinam esse, & eos non errare in doctrina, quia Deus de ea testificabatur. Tales fuerunt Adam, Seth, Noë, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moyses, Dauid, Elias, Eliseus, Iesaias, Ieremias, Daniel, & alij. Ideo Iohannes inquit: Non sum Propheta. Quia non erat ad politica negotia missus, sicut Iudæi expectabant

bant Prophetam similem Samueli aut Eliaz, tubam belli contra Romanos.

APOSTOLI sunt doctores in nouo Testamento immediate vocati à Christo ad docendum Euangelium, & ad publicam administrationem Sacramentorum, non ad politica negotia, & sunt ornati testimonio Spiritus sancti, & miraculis, ut certum esset, doctrinam eorum diuinam esse, & eos non errare in doctrina, quia Deus de ea testificabatur, & habent potestatem ubiq; docendi.

EPISCOPVS seu Pastor est doctor uocatus à Deo, sed mediate, scilicet per Ecclesiam, ad docendum Euangelium, & ad publicam administrationem Sacramentorum in loco certo, & recitat doctrinam traditam ab Apostolis, ab hac cum discedit, errat, ut saepe accidit, nec habet potestatem ubiq; docendi. Consideranda sunt autem testimonia, quæ confirmant uocationem, quæ fit per homines, & ostendunt, Deum uelle suffragatione humana uocari ministros Euangelij, & per tales efficacem esse. Paulus præcipit Tito, ut constituar presbyteros passim in oppidis. Etz. Tim. 2. dicitur: Hæc commenda hominibus fidelibus, qui idonei sint ad docendos alios.

DOCTOR est persona uocata ad docendum Euangelium, non ad summam gubernationem Ecclesiæ. Tales olim erant Catechetæ, & nunc tales debent esse doctores in scholis.

EVANGELISTAE olim dicebantur, qui subinde ad diuersas Ecclesias mittebantur aut uocabantur, ut ibi Euangelium docerent. Tales scribit Eusebius nominatos esse Euangelistas, & celebrat Pantænnum, lectorem scholæ Alexandrinæ, qui peruagatus fuit multas Ecclesias in Oriente, & eas erudit.

BARNABAE DICTVM CITATVM

à Clemente, secundo libro Collectaneorum, pagina 101.

ANTEQVAM crederemus Deo, domicilium corruptibile & fragile cordis nostri vere erat templum manu factum, quando erat plenum idololatria, & erat domus dæmonum: Sed attendite, ut templum Domini gloriose ædificetur. Quomodo? Accipiendo remissionem peccatorum, & sperando in nomen Christi, siamus noui & deo creati, eo quod in domicilio nostro uere Deus habitat. Quomodo? Quando habitat in nobis sermo fidei ipsius, uocatio promissionis ipsius, sapientia iustificationum, & mandata doctrinæ.

DE HABITIBVS.

SVPRÀ dictum est de Noticijs & Virtutibus. Et quid sint
Et y noticiæ